

Чжоу Лянлян

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ СТУДЕНТА В УМОВАХ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються можливості формування творчої індивідуальності студентів вищих музично-педагогічних закладів. Автором проаналізовані погляди вітчизняних і зарубіжних вчених стосовно цього феномену; виділені естетичні принципи, які складають основу розвитку творчої індивідуальності; обґрунтована характеристика творчої індивідуальності вчителя музичного мистецтва та розкриті особливості її формування в умовах музично-педагогічного навчання.

Ключові слова: індивідуальність, творчий розвиток, естетичні принципи, музично-педагогічна підготовка.

В статье рассматриваются возможности формирования творческой индивидуальности у студентов высших музыкально-педагогических заведений. Автором проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых на этот феномен, выделены эстетические принципы, которые являются основой развития творческой индивидуальности, обоснована характеристика творческой индивидуальности учителя музыкального искусства; раскрыты особенности ее формирования в условиях музыкально-педагогического обучения.

Ключевые слова: индивидуальность, творческое развитие, эстетические принципы, музыкально-педагогическая подготовка.

The possibility of formation the creative personality of students higher educational institutions of musical. The author analyzes the views of domestic and foreign scholars on the phenomenon, resulting in isolated spheres of creativity, namely: intellectual, motivational, emotional, strong-willed, subject-practical, existential sphere of self-regulation. Opening the main areas of training of students it is proved that the process of musical education should be seen as a cultural and educational environment in which students can develop and use their abilities. It is emphasized that music education requires flexible and project-oriented intelligence, the ability of the individual to positive communication and competitiveness, setting the social responsibility. In this regard, disclosed features of Ukrainian and Chinese system of training future teachers of music, and the main problems to overcome its shortcomings. The author distinguishes the aesthetic principles which are the basis for the development of the creative personality, characteristic of this phenomenon is justified; the features of its formation in a musical and pedagogical training.

Key words: personality, creative development, aesthetic principles, musical and pedagogical training.

Соціально-економічні і культурні зрушення, що відбуваються в різних суспільствах, зокрема в Україні і Китаї, зумовлюють потребу підготовки фахівців у галузі педагогічної освіти, здатних творчо і ефективно вирішувати складні професійні завдання. Високий рівень освітніх стандартів, нові прогресивні технології, загальне інформаційне середовище створюють передумови для переосмислення змісту навчання у напрямку особистісно-орієнтованої парадигми.

Проблема розвитку творчої індивідуальності довгий час розглядалась в контексті мистецтвознавства та естетики, а у педагогічну проблематику, зокрема педагогіку мистецтва, увійшла лише у середині ХХ століття. Її дослідженню присвячені праці таких відомих вчених як В. Андрущенко, В. Андреев, А. Асмолов, І. Бех, Бян Мен, Л. Виготський, Гуань Цзянь Хуа, І. Зязюн, М. Каган, В. Розанов, В. Романець, В. Рибалка, В. Семиченко, С. Сисоева, Сяо Мей, А. Хуторський та ін. Ці вчені довели, що творчість як родова сутність людини завжди залишається проявом і вираженням індивідуальності людини. Вони також підкреслюють, що розвиток творчої індивідуальності є ключовим елементом педагогічного процесу і вимагає перегляду, переоцінки всіх елементів освітньої системи. Такий підхід радикально змінює саму сутність і характер розгляду цієї проблеми, ставлячи в центр особистість учня, а основним змістом навчання стає його особистісний розвиток. Міра цього розвитку виступає як якість роботи вчителя, усієї системи освіти. Так, наприклад, розглядаючи проблему творчості в галузі освіти, В. Розанов констатував: «Там, де індивідуальність подавляється, не культивується, там освіта не відбувається. Тільки конкретна людина, а не «людина взагалі», особистість може бути винахідливою в думках, своїх почуттях й устремліннях [4, с. 92].

Системне вивчення даної проблеми дозволило вченим виділити в індивідуальності людини складові творчого потенціалу, які постійно розвиваються, удосконалюються і коригуються. До них вони віднесли інтелектуальну мотиваційну, емоційну, вольову, предметно-практичну і екзистенціальну сфери, а також сферу саморегуляції.

Головною ознакою творчої особистості вважаються творчі якості, тобто індивідуально-психологічні особливості, які відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного здійснення. Психологи давно помітили, що люди, в якій би галузі творчої діяльності не працювали, мають багато спільних рис. Такими рисами творчої особистості, згідно американського психолога К. Тейлора, є намагання завжди бути першим у своїй галузі, незалежність і самостійність суджень, бажання йти своєю дорогою; схильність до ризику; активність, зацікавленість, невтомлюваність у пошуках, незадоволеність існуючими традиціями і методами й відповідно – намагання змінити існуюче положення.

Інші дослідники (Н. Вишнякова, А. Матейко, В. Романець, Б. Теплов) відмічають такі риси творчої особистості як багатство фантазії та інтуїції; здатність виходити за межі звичайних уявлень і бачити предмети під

незвичайним кутом зору; здатність вирішувати важкі ситуації оригінальним шляхом у тих випадках, коли вони не мають логічного вирішення. Вони підкреслюють також оперативність та імпровізаційність мисленнєвих дій і операцій як показників індивідуально-творчих можливостей.

Отже, утворюючи складну систему, особистість має унікальні і разом з тим стійкі характеристики, які сприяють високому рівню її досягнень. Саме тому творчі показники не можна «перенести» від однієї людини до іншої, оскільки їх джерелом є творча діяльність окремої індивідуальності. Особистість може розвинути свої творчі якості тільки в діяльності, яка має продуктивний, творчий характер.

З урахуванням представлених позицій, метою статті є розгляд особливостей формування творчої індивідуальності майбутніх вчителів музики в процесі фахової підготовки.

Сучасна парадигма музично-педагогічної освіти відображує фундаментальні зміни у поглядах на роль навчання в сучасному суспільстві, на активно-творчу позицію людей у створенні майбутнього. Її основні положення відбилися у дослідженнях С. Горбенко, Н. Гуральник, А. Козир, О. Отич, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та полягають в наступному:

- глобалізація освітнього процесу – відповідність музичної освіти вимогам суспільства, розширення взаємовпливу різних культур;
- гуманізація освіти – спрямованість змісту освіти на розвиток індивідуальності і творчих можливостей кожного студента;
- варіативність і альтернативність освіти – можливість вибору відповідних спеціалізацій з діалектичною єдністю варіативності та інваріативності як вимоги збереження необхідних знань та оновлення їх змісту;
- неперервність освіти – вільний доступ до підвищення рівня освіти, необхідність отримувати знання протягом всього життя;
- наступність навчання – єдність змісту і форм фахової підготовки.

До цього додамо, що традиційно навчання майбутнього педагога музичного мистецтва передбачає досить широку спрямованість (вивчення теорії та історії музичного мистецтва, навчання гри на різних музичних інструментах, диригування, вокал) і спирається на інформаційну функцію мистецтва. Разом з тим, цікавою є точка зору Г. Нейгауза, який вважав, що музичне навчання – це форма спілкування і зближення людей на основі загальної відданості мистецтву [1, с. 206]. Опора на ці функції (інформаційну та комунікативну) дозволяє актуалізувати у навчанні принцип діалогічності.

Науковцями в галузі музичної педагогіки і психології доведено, що музичне навчання необхідно розглядати як культурно-освітній простір, в який людина занурюється і в якому може розвивати і застосовувати свої здібності. Методологічні дослідження в цьому плані дозволяють зробити висновок, що музична освіта залежить не тільки і не стільки від кількості отриманих знань, скільки від рівня індивідуальної культури студента, його

здатності орієнтуватися в нестандартних ситуаціях. Тобто музична освіченість в сучасному розумінні передбачає гнучкий і проєктивно-орієнтований інтелект, здатність особистості до позитивної комунікації, установку на соціальну відповідальність.

Для нашого дослідження певний інтерес представляє позиція В. Андрєєва, згідно якої для успішної життєдіяльності будь-якого фахівця в сучасних умовах важлива не тільки його професійна грамотність, а й конкурентоздатність. Учений вважає принцип конкурентоздатності парадигмальним принципом вищої освіти ХХІ століття, що вимагає перегляду змісту, форм, методів і цінностей в освітній системі в цілому. Ознаками конкурентоздатності людини, котрі стають показниками його творчої індивідуальності, є незалежність поведінки і суджень, вміння відмовлятися від своїх попередніх думок, сприймання нових ідей, здатність знаходити і формулювати проблему, сміливість і критичність поглядів, наполегливість та вміння забезпечити регулярність своєї розумової праці. На наш погляд, виділені ознаки повною мірою стосуються й вчителів мистецьких дисциплін, а досягнення їх високої конкурентоздатності можливе за умов інноваційної підготовки студентів у навчальному процесі.

Разом з тим, сучасні вимоги до професійного музично-педагогічного навчання також висувають завдання підготовки педагогів-музикантів, які володіють психологічною готовністю і майстерністю для педагогічної роботи, тобто не тільки мають навички виконавської діяльності, а й знання в галузі методологічних і психолого-педагогічних основ музичного мистецтва. Підтвердженням важливості сказаного, є думка Є. Полякової стосовно того, що музичне навчання – це взаємодія індивідуальності і музики з метою удосконалення індивідуальності, а музично-педагогічне навчання – це взаємодія індивідуальності педагога з музикою та індивідуальністю учня з метою його розвитку. Відповідно науковець визначає музично-педагогічну освіту як планомірний і цілеспрямований процес засвоєння знань, умінь і навичок. Він забезпечує здійснення професійно-компетентнісної музично-педагогічної діяльності, котра регулюється відношенням індивідуальності з музикою на основі самореалізації [2, с. 32].

Отже, творча індивідуальність як динамічна і саморозвивальна система може складатися з таких компонентів: цілісність, позитивна «Я-концепція», багатство внутрішнього світу, відносна стійкість, самостверженість. Важливими засадами розвитку творчої індивідуальності студентів у процесі фахової підготовки є естетичні принципи, зокрема принципи єдності форми і змісту, чуттєвої виразності, естетизації фахової підготовки. Ці принципи набувають важливого значення завдяки можливості забезпечувати позитивну емоційну чутливість, розвивати емоційну пам'ять, керувати уміннями ефективно розв'язувати виконавські і педагогічні проблеми, гармонізувати й упорядковувати професійні та міжособистісні стосунки.

Аби створити умови для розвитку у студентів вищезазначених

якостей творчої індивідуальності сучасна система музично-педагогічної освіти також спирається на принцип особистісно-орієнтованого навчання, який дозволяє студентам самостійно визначати професійні інтереси, добувати відповідні знання і збагачувати свій світогляд. Його змістом є спрямованість на задоволення екзистенційних потреб, тобто вільного вибору світогляду, вчинків, позицій, відповідальності і самостійності, самовизначення і творчості.

Згідно цих поглядів, фахова підготовка як система розвитку творчої індивідуальності майбутніх вчителів музики надає можливість поступового сходження до досконалості в процесі творчого самовираження на основі реалізації принципу особистісної естетичної значущості й активності в процесі естетичного переживання. За переконанням О. Лосєва, цей принцип визначає «актуальність цілісної людської особистості з її цілісною індивідуальною якісністю, що робить кожен момент її існування неповторним і особливим».

Безумовно, успішна професійна діяльність педагога-музиканта завжди спирається на розвинутий індивідуально-творчий потенціал. Ціннісний аспект такої діяльності засновується на системі прийомів самоудосконалення, вільному виборі відповідних рішень, які забезпечують самореалізацію в професійній діяльності.

У цьому контексті вважаємо цікавими висновки В. Ражнікова, які він класифікує за трьома основними принципами нової педагогічної парадигми музичного навчання, а саме: а) індивідуалізація навчання не повинна центрувати ні навчальний предмет (музика), ні музичний твір, ні музичну культуру, ні тим більше гоноровість педагога як мету музично-педагогічного процесу. Тільки становлення і розвиток учня забезпечує аксіологічний аспект музичного навчання і виховання; б) індивідуальність учня може бути розвиненою і ставати яскравішою за наявності постійного вдосконалення індивідуальності педагога; в) змістом освіти в сфері музичного мистецтва є не засвоєння інформацій знакових сторін музичних творів, а виховання індивідуального способу ставлення як до творів мистецтва, так і до себе, іншим людям і світу в цілому [4, с. 35–40]. При цьому важливого значення набуває позиція учня по відношенню до музичного твору, котра передбачає свого роду ідентифікацію з музикою. Вона допомагає не просто актуалізувати зміст твору, а й сприяє створенню власного емоційно-естетичного світогляду. Таке ставлення стає можливим за умов подолання відношення до музики як до навчального предмету.

Зазначимо, що ці принципи музичної освіти доповнюють і конкретизують основні положення особистісно-орієнтованого навчання з урахуванням специфіки музично-педагогічного процесу. Адже практикою музичної освіти доведено, що виконавець, осмислюючи музичний твір, неодмінно змінює й самого себе, стає «співавтором» власного духовного світу, морально-естетичного самовідчуття. Розкриваючи це на прикладі фахової підготовки майбутніх вчителів мистецтва, О. Щолокова доводить,

що становлення творчої індивідуальності у взаємодії з культурно-естетичною спадщиною стає не тільки процесом постійного відтворення та відродження смислу художнього твору, а й постійного творення самої особистості, збагачення її духовного світу [5, с. 22–25].

Разом з тим, аналіз української та китайської системи музично-педагогічної освіти показує, що досить часто якість підготовки студентів залишається незадовільною через порушення неперервності навчання, не чіткою системою орієнтації абітурієнтів на майбутню професійну діяльність. Це проявляється як у недостатньому оволодінні практичними навичками музичного інструменту, так і фрагментарними теоретичними знаннями в галузі музичного мистецтва. Відповідно науковці на початковому етапі навчання студентів розглядають два напрямки вирішення цієї проблеми.

За першим напрямком важливого значення набуває діагностика можливостей майбутнього фахівця щодо здійснення музичної діяльності і адаптації його в соціумі. Це дозволяє виводити фахову орієнтацію на рівень професійного відбору під час вступу до вищого навчального закладу. За другим напрямком особливого значення набувають індивідуальні якості студента, зокрема такі як самоорганізація, готовність удосконалювати свої знання та вміння, бажання досягти успіху в своїй професійній діяльності. Обидва ці напрямки, доповнюючи один одного, сприяють формуванню творчої індивідуальності студента, майбутнього фахівця в галузі музичної освіти. На стимулювання або гальмування цієї якості впливають такі фактори як характер сприймання соціокультурним норм, вибір власної позиції та ступінь розвитку вольової сфери.

Як ми зазначали вище, музично-педагогічна освіта може стати джерелом розвитку творчої індивідуальності студентів. Але це стає можливим за певних умов формування музичного мислення, тобто вміння мислити за допомогою звуків (В. Медушевський), розвитку інтелектуальної сфери на засадах міжпредметних зв'язків, формування мотивації учіння і досягнення успіху.

Наприклад, видатні педагоги-музиканти завжди приділяли значну увагу удосконаленню інтелектуальної сфери своїх учнів. В цьому плані загальновідомими є висловлювання А. Рубінштейна, А. Єсипової, Г. Нейгауза, С. Савшинського, Б. Яворського щодо удосконалення музичного мислення як головної мети музичної освіти. Так, в музичних дослідженнях ми зустрічаємо цілий ряд висловлювань щодо цінності виконавської інтерпретації, оскільки в нотному тексті закладені тільки контури музичного твору. Відомим є висловлювання Я. Мільштейна: «Піаніст повинен знайти для виконуваної ним музики «мову», зрозумілу людям його часу. Він має бути по-новому виразним. В цьому і полягає його авторство, або точніше, співавторство з тим композитором, якого він грає». Таким чином, досвід виконавської інтерпретації, набутий студентом в процесі фахової підготовки і стимулюючий розвиток його індивідуально-творчого потенціалу, буде корисним йому не тільки під час навчання, а й в

майбутній професійній діяльності.

Такої думки дотримується й В. Петрушин, який стверджує, що мислення можна вважати системоутворюючим фактором музичної освіти, оскільки проблема її інтелектуалізації гостро стоїть як в теоретичному так і практичному планах [3]. При цьому розвиток інтелектуальної сфери відбувається значно інтенсивніше за умов узгодження предметно оформлених зв'язків мистецького і загальноосвітнього напрямків на всіх рівнях навчання.

Відтак, спираючись на представлені вище положення, можна виділити такі характеристики творчої індивідуальності вчителя музичного мистецтва:

- творча спрямованість (потреба в творчому самовираженні, установка на індивідуальні і суспільно значимі результати);
- творчі здібності (здатність до певного виду мистецької діяльності, наявність відповідних інтелектуальних і практичних знань, умінь і навичок);
- індивідуально-психологічна своєрідність (вольові якості, здатність до само актуалізації, усвідомлення себе як творця матеріальних і духовних цінностей, емоційні характеристики тощо).

Підводячи підсумки розглянутої проблеми, можна констатувати, що формування творчої індивідуальності студентів в умовах музично-педагогічної освіти має відбуватися у взаємодії особистісної і професійної культури. За таких умов фахова підготовка як система розвитку творчої індивідуальності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін надає йому можливості для удосконалення творчого самовираження на основі реалізації принципів єдності форми і змісту, чуттєвої виразності, естетизації фахової підготовки, особистісно-орієнтованого навчання, особистісної естетичної значущості й активності в процесі естетичного переживання.

Подальшого дослідження вимагає розробка і обґрунтування змісту та структури творчого потенціалу студентів музично-педагогічних закладів освіти на різних етапах навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры: зап. педагога / Г. Г. Нейгауз. – 5-е изд. М. : Музыка, 1988. – 238 с.
2. Полякова Е. С. Психологические основы музыкально-педагогической деятельности / Е. С. Полякова. – 2-е изд. испр. – Минск : Белорус. гос. пед. ун-т, 2005.-195 с.
3. Петрушин В. И, Музыкальная психология : уч. пособие / В. И. Петрушин. – М. : Пассим, 1994. – 303 с.
4. Ражников В. Г. Три принципа новой педагогики в музыкальном обучении / В. Г. Ражников // Вопр. Психологии. – 1988. – № 1. – С. 33–41.
5. Розанов В. В. Сумерки просвещения / В. В. Розанов. – М. : Педагогика, 1990. – 624 с.
6. Щолокова О. П. Концептуальні засади сучасної мистецько-педагогічної освіти в Україні. Мистецька освіта у вимірах сучасності: проблеми теорії та практики / О. П. Щолокова. – Дніпропетровськ, 2014. – 22–47 с.